

A „MAGYAR ÁLLAM“ ÉS A „KERESZTÉNY MAGVETŐ.“

Miként jön a „Magyar Állam“ a „Keresztény Magvető“-vel öszszeköttetésbe? — csodálkozva kérdezhetik t. olvasóink. De úgy hiszszük, hogy a kérdést még jóformán fel sem tették, smár sejteni fogják, hogy ez öszszeköttetés nem valami barátságos. És csakugyan jól sejtik, mert a „Magyar Állam“ — t. i. a Lonkay ur lapja — a „Keresztény Magvető“-vel barátságos úton még nem találkozott. Ha ellenkező történnék, az lenne a világ nyolczadik csodája.

A dolog a jelen esetben ez:

A „Nemzet“ az ismert politikai nagy napilap f.évi. máj. 7-ki számában elébbi füzetünkben megjelent cikkemet szives figyelmére méltatva, arról „A darwinismus és az unitáriusok“ czim alatt a következőket írta: „A magyar unitáriusok Kolozsvárt megjelenő közlönyében, a „Keresztény Magvető“ legutóbbi füzetében a folyóirat egyik szerkesztője, Péterfi Dénes, figyelemreméltó fejtegetést közöl ily czim alatt: „Czélirányos darwinismus és az egyházak.“ Arról ír, hogy a Darwin-féle elméletnek, a természetből való fejléstannak az Isten eszméjével való egyezése nem foglalja magában egyszersmind az egyházak hitcikkelyeivel való összeférhetőséget. A többi közt ezeket írja: — s itt közölte cikkem bezáró sorait, *) melyekben saját egyházunkat illetőleg annak a meggyőződésnek adtam kifejezést, hogy a meddig a fejléstan az Isten eszméjét nem érinti, a hit más kérdéseiben kizáró törekvésre nem találand annál; s a melyekben jeleztem, hogyha valamely egyházban, az unitáriusban már is félreismerhetlenül észlelhetni oly irányú törekvést, mely a fejléstan alapgondolatai és a vallási eszmék közt valódi öszszhangot kíván létrehozni. Istennek természetfeletti működése, a csodákban való hit helyett a változhatatlan törvények szerint működés eszméje kezd a vallási tudatban előtérbe lépni; s a világban való belét (immanentia) gondolata mind mélyebb meggyőződéssé válik a lelkekben; s az Isten és ember közötti titokzatos viszony kimagyarázásában mind észszerűbb eszméket nyilvánít az előrehaladó gondolkozás.

*) L. „Ker. Magvető“ 1884. 2. füz. 78. l. az utolsó bekezdéstől végig.

A „Magyar Állam“-nak a hit birodalma felett örökös argusi szeméi észrevevén a veszedelmes tévelygést, máj. 13-iki számában e czimmel: „A protestantismus már kezét fog a darwinissal is — egyelőre csak Magyarországon“, átveszi a „Nemzet“ közleményét s ahhoz a következő biblicus nyelvű, kenetteljes megjegyzéseket fűzi:

„Ki nem látja e tévelygésben is a sivár naturalismus és pantheismus azon szánandó botorkálását, melyet dicső szent atyánk legujabb „Humanum genus“ körlevelében oly méltán kárhoztatott újra! Hiszen a „Keresztény Magvető“ a főebbi frázis-csépléssel s csűrészavarással világosan a pusztá negatio felé rohan, a teljes hittagadás magvaít szórja el. Wirchow csak elég nagy protestans tekintély, és ez a tekintély mennyire tiltakozott Münchenben a német természettudósok három év előtti gyűlésén a darwinismus idéetlen és tarthatatlan teoriái ellen! S tiltakozott nem is a protestantismus, hanem a tudomány nevében, melyet nem illik mindenféle bolond teoriával profanálni. A mi erdélyi protestans atyánkfiait őszintén sajnáljuk, hogy kebelökben a vallásbölcséleti bogarasságok mai nap is gombamódra szaporodnak.“

No hát mi mindenekelőtt azt hisszük, hogy bármily veszedelmes pestis jeleztessék is itt, az erdélyi protestansok a sajnálat szükségét nem érzik. Jól tudják ők, hogy mit tartsanak arra a kegyés és szent részvétre, melyet a „Magyar Állam“ áraszt feléjük. S bár a részvét mindig megtalálja az utját a szivekhez, ez alkalommal mégis kételkedni merészlünk a hatásában. Jól ismerik ők azt a hangot, mely ha mindjárt a résztvevő érzelem kíséretében jelenik is meg, csak ugyanaz, mint egyébképpen, az a mi mindig volt s lesz a protestantismus iránt, ugy egyesekkel mint az egészszel szemben, Róma örökös viszhangja: anathema sit! Aztán azt is igen jól tudják, hogy a mi a „Magyar Állam“-nak nem izlik, nekik éppen az lehet édes szellemi táplálék, hogy a mi előtte kárhoztatandó tévelygés, ördögi mű, nekik az igazság, lelkük drága kincse, Isten munkája lehet. Megtanulták ezt ismerni a multból s tapasztalják a jelenből, hogy a mit az kárhoztat és üldöz, nekik inkább szeretniök kell, s a minék az becsét megmérni sobasem tudja, a lelkiismereti szabadságot védniök és tiszteletben tartaniök.

De hadd lássuk mi is tulajdonképpen az a tévelygés, melylyel én protestans atyánkfiai lelkét megromtom, mi „az a szánandóan botorkáló sivár naturalismus és pantheismus“, melynek vészes voltára a „Magyar Állam“ oly jóakarattal kívánja figyelmeztetni a protestansokat. Más egyéb nem lehet, mint a mit én ezekben a szavakban fejeztem ki: „Istennek természetfeletti működése, a csodákban való hit he-

lyett, mind inkább az örök, változhatatlan törvények szerint működés eszméje kezd a vallási tudatban előtérbe lépni, és a világban való belét (immamentia) gondolata mind mélyebb meggyőződéssé válik a lelkekben. Hát én elviselem a tévelygés következményeit s biztosan vetem magamat alá protestáns atyámfiai ítéletének. Elvetni a csodákban való hitet és ragaszkodni az örök törvények szerint való isteni működés eszméjéhez! — mi egyéb ez, mint nyilvánítása annak, mi a jelenkor sok protestánsa lelkében él. És a másik nagy tévelygés, hogy az Isten a világban belétező, csak olyan pantheismus, milyent Pál apostol, Krisztus igaz követője sem átalott vallani, a midőn a Rómabeliekhez ezeket írta: „ő benne vagynak mindenek“; s Athenben az Areopaguson így szólott: „ő benne élünk, mozgunk és vagyunk.“

Az igaz, megvalljuk bűnünket, hogy mi e nézetekre az ész használata által jutottunk, s ez már magában sivár naturalismus, megbocsáthatlan bűn az előtt, kinek a „Humanum genus“ körlevél rendeletei szentírás, mely tiltja, hogy az emberi ész az emberi élet minden viszonyaiban tanítónak és vezetőnek ismertessék el. Hanem vele szemben mi nem kísértjük meg a mentséget, s másfelől a magunk részéről sem kívánjuk tőle, hogy a csodákban való hitet megtagadja, mely tudvalevőleg a róm. katholicismus fentartásának egyik nélkülözhetetlen feltétele.

Hanem arra kérjük, hogy a mi lelkünk idvességeért ne fárasztja magát, s ne aggódjék a protestantismus miatt, a miért „az kezét fog a darwinismussal.“ Mi nekünk, a darwinismus ellen szent haraggal ontott sorait olvasva, akaratlanul is egyik kitűnő barátunknak a tárgy felett egy mélyen vallásos szellemü mivel folytatott beszélgetése jutott eszünkbe: „A kik leghevesebben nyilatkoznak a darwinismus ellen, biztosra vehetni, hogy Darwinnak egy munkájába se pillantottak be“. Sőt a „Magyar Állam“ sorai még ennél többre is engednek következtetni, t. i. hogy a kit maga mellett tekintélynek hoz fel a darwinismus ellen, Virchownak illető felolvasását is csakugy hallomásból ismeri. „Virchow csak elég nagy protestáns tekintély és ez a tekintély mennyire tiltakozott Münchenben a német természettudósok három év előtti gyűlésén a darwinismus idétlen és tarthatlan teoriái ellen! S tiltakozott nem is a protestantismus, hanem a tudomány nevében, melyet nem illik mindenféle boldog teoriával profanálni“ — ez már aztán „frázis-cséplés, csürés-csavarás“, mert Virchow, a nagy német anatomus és anthropologus ily badarságokat nem beszélt, hanem csak az ellen tiltakozott. H a e c kellel

szemben, hogy a fejlődés, mivel az még csak theoria s nem teljesen megbizonyított tény, ne tétessék az oktatás alapjául, ne vitessék be az iskolákba. *) S e tiltakozást éppen a Haeckel-féle fejlődélmélettel szemben teljes joggal is tehetette.

S a „Magyar Állam“-nak már csak azért sem kell a protestantizmust a darwinizmustól féltetnie, mert az tudja, hogy kivel szorit kezet s annak mely képviselőivel barátkozhatik.

És legyen végül az is értésére a „Magyar Állam“-nak, hogy a protestantizmus, vagy legalább az az iránya, a melynek mi hiveitül valljuk magunkat, nem fél a tudománnyal való kézzorítástól, mert a vallás súlypontját nem a múlt dogmái holt bétüibe, hanem a z e g y é n élő vallásos szellemébe helyezi. Nem fél a tudomány világának a vallásra tisztító befolyást engedni, tudván, hogy a mi abban isteni, örök, azt semmi szét nem rombolhatja. Abban a meggyőződésben van, hogy a vallás érdekeit éppen az által ápolja hűn, annak örök igazságait azzal védelmezi valóban, hogyha a külső formákban változtatást, s magokban a hitnézetekben is módosítást enged a kor eléhaladó szellemének. És ugy látszik, hogy a kiknél a tudomány van, azok sem idegenek ama vallási iránytól, melynek neve: s z a b a d e l v ü k e r e s z t é n y s é g.

S hogy már „a pusztá negatio felé“ a „Keresztény Magvető“ rohan-e, s az „szórja-e el a teljes hittagadás magvait“, midőn oly nézeteket hirdet, a melyekkel az atyáktól örökölt hitesezméknek a fölvilágosult józan észszel való öszhangba hozatalát czélozza elésegiteni, vagy pedig oly törekvés, milyennel a „Magyar Állam“ a kereszténység középkori formáját akarván mindenképpen sértetlenül fentartani, egészen ellentétbe hozza a vallást korunk tudományos miveltiségével s ezáltal az előbbrehaladott szellemeket a vallástól elidege- nedésre kényszeríti, azt ítélje meg a t. olvasó.

PÉTERFI DÉNES

*) Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staat. Von Rudolf Virchow. Zweite Auflage. Berlin. 1877. I. 10 és a következő lapokon.

KÖLTEMÉNYEK.

Legyetek könyörületesek ...

Koldus jár utczahoszszat,
Mind két szemére vak.
Egy kised gyermek vezetője,
— Szánalmas egy alak.

Boldog volt otthonában,
Kevés idő előtt:
Hű nője s gyermeki valának
És élt öröm között.

És könnyei kiolták
Szemének lángjait:
Örök vakéjnek fátyolával
Borítván csillagit.

De haj! tüzvész dühöngött:
Hajléka oda lett...
Nyomor és inség: sirba vitték
A kiket szeretett...

Koldus jár utczahoszszat,
Mind két szemére vak.
Egy kised gyermek vezetője,
— Szánalmas egy alak.

Ti, kik jólétkben vagytok,
Ti boldog gazdagok:
Isten nevében a szegénynek,
Oh, tápot adjatok!...

Rédiger Géza.

Az Isten szeretet.

— Hymnus, gyermekek számára. —

Minden a mi kedves, szép,
A föld, lég és fényes ég,
Mező, völgy és a berek
Zengik: Isten szeretet.

Minden fa és szép virág,
Minden fű vagy mozgó ág,
Minden rügy és levelek
Mondják: Isten szeretet.

A kis csermely völgy ölén
Mint rohanva tova mén,
S felszál s csinál felleget,
Igy zug: Isten szeretet..

A mennybéli nagy Isten
Minden jót ad ide lenn.
Zengjünk mi is éneket:
A nagy Isten szeretet.

(Angolból.)

Boros György.